

รัตนราชสุดา สมเด็จพระเจ้าฟ้านักพัฒนา

ทศพนธ์ นรทัตน์*

thossaphol_no@nesac.go.th

บทนำ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาดจรัสสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี ทรงอุทิศพระอุตสาหะทั้งมวลเพื่อการพัฒนาการสังคม ยังผลให้ผู้ด้อยโอกาสในสังคมมีคุณภาพชีวิต มีการศึกษาที่ดีขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองได้ จึงทรงเป็นแบบอย่างของนักพัฒนาสังคมโดยแท้ นับแต่พระองค์ท่านได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เยี่ยมราษฎรทั่วทุกภูมิภาค ทรงทอดพระเนตรสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรที่มีการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความลำบาก ยากจน เด็ก ๆ เจ็บป่วย ขาดอาหาร ขาดโอกาสทางการศึกษา มิใช่เพียงแต่เฉพาะผู้ด้อยโอกาสในประเทศไทยเท่านั้น หากแต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยังแผ่พระมหากรุณาธิคุณไปยังผู้ด้อยโอกาสในประเทศเพื่อนบ้านอย่างราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงสมควรที่จะได้น้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทด้านการพัฒนาสืบไป

พระราชประวัติ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชสมภพเมื่อวันเสาร์ที่ 2 เมษายน 2498 ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (พระราชอุปัชฌาย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) เป็นผู้ถวายพระนามว่า "สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดา กิติวัฒนาคุณโสภาคย์" (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2552)

* นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2520 ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการสถาปนาพระอิสริยยศที่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา กิติยวัฒนา ดุลโสภาคย์ เฉลิมพระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า "สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี" นับเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพระองค์แรกที่ทรงดำรงฐานันดรศักดิ์ "สยามบรมราชกุมารี" แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, อ้างแล้ว)

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเข้ารับการศึกษาในระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนจิตรลดา จากนั้นพระองค์ทรงสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงสำเร็จการศึกษาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 1 เหรียญทอง จากนั้น พระองค์ทรงเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ด้านจารึกภาษาตะวันออก (ภาษาสันสกฤตและภาษาเขมร) ณ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พร้อมๆ กับการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาภาษาบาลีและสันสกฤต จากภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต่อจากนั้น ทรงเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุष्ฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ รุ่นที่ 4 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งช่วยเกื้อให้ทรงมีโอกาสบูรณาการความรู้ที่เคยทรงศึกษามาก่อนกับความรู้ให้ด้านการศึกษาสำหรับทรงงานพัฒนาต่อไป "พัฒนศึกษาศาสตร์เป็นสาขาวิชาที่มีวัตถุประสงค์หลักว่า การศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่จะไปช่วยพัฒนาประเทศ ลักษณะของหลักสูตรจึงเป็นสหวิทยาการ ผู้เรียนต้องมีความรู้กว้างขวางในศาสตร์อื่นๆ ด้วย จึงจะนำการศึกษาไปช่วยปรับปรุงแก้ปัญหาของประเทศ..." (เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ, 2534 อ้างถึงใน เทพรัตนเมธี, 2548 : 306) ทรงทำดุष्ฎีนิพนธ์ในหัวข้อเรื่อง "การพัฒนานวัตกรรมเสริมทักษะการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย" เนื่องจากพระองค์ทรงตระหนักว่าสภาพการเรียนการสอนภาษาไทยนั้นมีปัญหา โดยนักเรียนไม่ค่อยสนใจเรียนภาษาไทย มีความรู้ ความสามารถ ทักษะในการเข้าใจและใช้ภาษาไม่เพียงพอ พระองค์จึงทรงนำเสนอวิธีการสอนภาษาไทยในลักษณะนวัตกรรมเสริมทักษะการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมความสนใจในการเรียนภาษาไทยของนักเรียนและเป็นสื่อที่จะช่วยให้ครูสอนภาษาไทยได้ง่ายขึ้น พระองค์ทรงสอบผ่านดุष्ฎีนิพนธ์อย่างยอดเยี่ยม สภามหาวิทยาลัยอนุมัติให้ทรงสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอก เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2529 (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, อ้างแล้ว)

ทรงสืบสานปณิธานการพัฒนาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ความมุ่งมั่นในพระราชหฤทัยแห่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่จะทรงบำบัดทุกข์ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชนบทที่ห่างไกล ซึ่งจากข้อมูลในเว็บไซต์กองงานในพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2552) กล่าวว่าจะจุดเริ่มต้นโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มาจากการที่ได้ทอดพระเนตรสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร ในโอกาสที่โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไปทรงเยี่ยมราษฎรในทุกภาคของประเทศไทย สิ่งที่ทรงสังเกตเห็นก็คือ ความยากจน เด็กๆ เจ็บป่วย ขาดอาหาร ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ

การดำเนินงานโครงการตามพระราชดำริฯ ในระยะแรก เมื่อ พ.ศ. 2523 ซึ่งเริ่มจากโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งเด็กนักเรียนอยู่ในพื้นที่ทุรกันดารประสบปัญหาขาดสารอาหาร ทรงพบว่าสาเหตุสำคัญของปัญหา คือ การขาดแคลนอาหาร แนวทางการแก้ปัญหา คือให้มีการผลิตอาหารเพิ่มขึ้นในพื้นที่ โดยให้เด็กนักเรียนในโรงเรียนปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ แล้วนำผลผลิตทางการเกษตรที่ได้มาทำเป็นอาหารกลางวัน

รับประทานกัน ผลระยะสั้น คือ การมีวัตถุดิบ เช่น ผัก เนื้อสัตว์ ไข่ ผลไม้ สำหรับนำไปประกอบอาหารกลางวัน แก้ปัญหาการขาดสารอาหารได้ทันที ผลระยะยาว คือ เด็กจะได้รับการพัฒนาพฤติกรรมมารยาทและภาวะสุขภาพที่เหมาะสม และยังมีความรู้ทางการเกษตรที่สามารถนำไปขยายผลต่อที่บ้านของตนเอง หรือนำไปประกอบอาชีพการเกษตรสำหรับดำรงชีวิตต่อไป ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่นั้นๆ จะเห็นได้ว่า ทรงหาแนวทางและวิธีการในการพัฒนาทั้งที่เป็นระยะสั้นและระยะยาวตามสภาพปัญหาที่แท้จริงของคนเหล่านั้น

โครงการตามพระราชดำริฯ ในระยะต่อมาและในปัจจุบัน เน้นในด้านการพัฒนาการศึกษามากขึ้น ด้วยมีพระราชดำริว่า "...การศึกษาเป็นปัจจัยหลักในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ตลอดจน

ความประพฤติและคุณงามความดีของบุคคล ให้บุคคลดำรงตนอยู่ในสังคมและในโลกได้อย่างมั่นคงและมีความสงบร่มเย็นได้ แม้ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วเพียงใดก็ตาม..." ทรงเห็นความสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชน และห่วงใยในความด้อยโอกาสทางการศึกษาของราษฎรทุกหมู่เหล่า ทั้งชนกลุ่มน้อยและประชาคมเมือง ทุกคนควรมีโอกาสได้รับการศึกษา ได้รับการบริการจากภาครัฐโดยเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของประชาชน ดังที่ได้มีพระราชดำรัสในงานเสวนาทางวิชาการด้านอาหารและโภชนาการ ณ มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2548 ความตอนหนึ่งว่า "...ให้คนทุกคนรู้ว่าตัวเองมีสิทธิที่จะรับสิ่งดี ๆ ในชีวิต ไม่ใช่คนอื่นจะเอาอะไรมาให้ก็ได้ หรือว่าผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลบ้านเมือง หรือดูแลชุมชนต่าง ๆ ก็ต้องรู้ว่าคนอื่นเขาก็มีสิทธิเหมือนกัน ยกตัวอย่างเช่น คนด้อยโอกาส หรือบุคคลชายขอบ ที่เรียกกันตอนนี้ว่าคนที่อยู่ในภาวะวิกฤติ ก็ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือได้รับการดูแล...ถ้าพูดถึงเรื่องสิทธิ เราก็จะพูดถึงในแง่ว่าคนเรามีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ มีสิทธิที่จะอยู่อย่างดี ควรจะได้รับการศึกษา การศึกษานี้เพื่ออะไร เพื่อให้สามารถที่จะพุงตัวเองและดำเนินชีวิตไปได้อย่างสุขสบาย จะได้เอาความรู้นั้นไปช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นหรือชุมชนได้อีก..."

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานแนวพระราชดำริให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินงาน โดยการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีความรู้ความชำนาญ จัดทำเป็นโครงการต่างๆ ที่นำแนวพระราชดำริไปสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งมีหลักการสำคัญในสอง

แนวทาง คือ แนวทางการช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนทุกข์ยากเฉพาะหน้าที่ราษฎรกำลังประสบอยู่ หรือแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ที่มุ่งเสริมสร้างขีดความสามารถให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาจนสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้ ได้พระราชทานข้อคิดในการดำเนินงานแก่นักพัฒนา ดังที่ได้มีพระราชดำรัสในงานเสวนาทางวิชาการดังกล่าว ความตอนหนึ่งว่า "...ที่จริงศักดิ์ศรีของมนุษย์เป็นแนวทางหนึ่งในการปฏิบัติงานเรื่องการพัฒนา ถ้าเราจะเรียกตัวเองเป็นนักพัฒนา หรือว่าจะเป็นการพัฒนาด้านอาหารโภชนาการหรือด้านอื่น ๆ เรื่องศักดิ์ศรีของมนุษย์น่าจะเป็นไปได้ที่เป็นส่วนหนึ่งของสิทธิประการแรก คือ ให้คนที่เราจะพัฒนาได้กระทำด้วยตัวเอง และอยากเอง ทำเอง ก็เป็นศักดิ์ศรีของเขา ไม่ใช่จะต้องเป็นฝ่ายรับอยู่ร่ำไป ถ้าเราไปทำให้ถูกใจจุดนี้ได้ ก็เป็นเรื่องการส่งเสริมศักดิ์ศรีของมนุษย์ ประการที่สอง ต้องคิดว่าเวลาไปพัฒนา ไม่ใช่เราเป็นคนที่สูงเด่นกว่าเขา หรือเป็นคนที่ดีศักดิ์ศรีสูงกว่าเขา อุตส่าห์ก้มตัวลงไปทำงานกับเขา ถ้าคิดอย่างนั้นก็อย่าไป คือเราไปทำแล้วเห็นคนอื่นใคร ๆ ต่ำกว่าหมด ทุกคนต่ำกว่าหมด ทุกคนโง่กว่าหมด อย่างนั้นก็คบกันไม่ได้ ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีของมนุษย์ จะไปทำงานกับใครก็ต้องช่วยกัน เดียวนี้เขาไม่เรียกว่าไปพัฒนาไปช่วย เขาเรียกว่าความร่วมมือกันทั้งนั้น..."

ทรงเน้นย้ำว่า "การพัฒนาคือกระบวนการที่นำไป สู่อุบัติกรรมก้าวหน้า หรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การพัฒนาขึ้นอยู่กับปัจจัยด้าน วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ ศาสนา เชื้อชาติ สภาพเศรษฐกิจ และสังคม การพัฒนาเป็นเรื่องที่ต้องใช้ ความรู้และเทคโนโลยีที่หลากหลาย ทั้งเทคโนโลยีขั้นสูง เทคโนโลยีที่เหมาะสม และเทคโนโลยีพื้นบ้าน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ มักจะเป็นกรณีที่นักพัฒนามีความมุ่งมั่นเอาใจใส่ รับผิดชอบ และเคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น กล่าวคือ การพัฒนาเกี่ยวข้องกับมนุษยธรรมและจิตใจอย่างมาก"

สำหรับพระองค์แล้ว การพัฒนาความสามารถของคน คือกุญแจไขไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ทรงแสดงทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างลุ่มลึกว่า "การพัฒนาจะยั่งยืนมิได้ หากประชาชนในพื้นที่ไม่มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ความยั่งยืนเกิดจากการที่นักพัฒนาถ่ายทอดความรู้ อุดมการณ์ และความตั้งใจ สู้ร่นต่อไป ที่สำคัญคือ ต้องสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรุ่นลูกหลาน เพื่อให้เขาเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว ความยั่งยืนจะขึ้นอยู่กับการพัฒนาศักยภาพของประชาชน เพื่อให้เขาสามารถพัฒนาต่อไปได้เอง โดยไม่ต้องพึ่งพาคนภายนอกตลอดเวลา

...ดังนั้น กุญแจของการพัฒนา คือ การให้การศึกษาและฝึกอบรม ในประสบการณ์ของข้าพเจ้า วิธีดั้งเดิมคือการสร้างโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์ถ่ายทอดความรู้และศูนย์สาธิตการพัฒนา ซึ่งยังเป็นวิธีการที่ใช้ได้ดี ที่ทำให้ผู้คนในชุมชนชนบททางไกล มีโอกาสรับการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ

..ระยะแรกของการพัฒนา มักจะเริ่มด้วยการแก้ปัญหาพื้นฐาน ได้แก่ การมีอาหารไม่พอกิน ซึ่งกำลังเป็นประเด็นสำคัญในปัจจุบัน สภาพแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ และปัญหาสาธารณสุขโรค เช่น ปัญหาแหล่งน้ำเป็นต้น ดังนั้น การศึกษาเพื่อการพัฒนาในช่วงแรก จึงควรมุ่งเพิ่มผลผลิตการเกษตร ดูแลสุขภาพ และ

สุขลักษณะเสียก่อน ในอนาคต การศึกษายังมีบทบาทมากขึ้น และจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยี มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เทคโนโลยีสารสนเทศ ที่จะเปิดประตูสู่โลกกว้างของความรู้ และเทคโนโลยี”

ขณะเดียวกัน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงเสนอแนะแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืน โดยเริ่มจากจุดเล็กๆ แล้วค่อยขยายผลไปยังวงกว้าง

“วิธีการทำงานของข้าพเจ้า คือ เริ่มต้นทดลองทำเล็กๆ ทำให้สำเร็จ จึงค่อย ขยายผล ไม่ใช่ เริ่มต้น ก็ทำงานใหญ่โตเลยทีเดียว ในช่วง พ.ศ.2520 ข้าพเจ้าพบเห็นปัญหาการขาดสารอาหารของเด็กในวัยเรียน จึงเริ่มคิดหาระบบที่จะกระจายอาหาร ไปสู่ผู้ขาดแคลน ประเทศของเรามีอาหารมาก แต่การกระจายของอาหารยังไม่ดีนัก ข้าพเจ้าต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่าย เพราะคงไม่มีใครมีเงินมากพอที่จะแก้ปัญหาได้ทั้งหมด และในตอนนั้น ข้าพเจ้าเป็นเพียงบัณฑิตจบใหม่ จึงต้องทำโครงการขนาดเล็ก ที่ข้าพเจ้าพอจะควักกระเป๋าของตัวเองได้ ข้าพเจ้าคัดเลือกโรงเรียนในส่วนกลางที่ไม่วิฤกตินัก แต่ก็ไม่ใช่ร่ำรวยเป็นจุดเริ่มต้น จำนวนก็ต้องไม่มากเกินไปกว่าที่ข้าพเจ้าจะจัดการได้ จึงเลือกเพียง 3 แห่ง ไม่ใช่เป็นพันแห่ง และยังไม่คลุมไปถึงภาคใต้ ในตอนนั้นปัจจุบัน มีการขยายโครงการไปยังท้องถิ่นที่ทำหายมากขึ้น

...ตอนเริ่มต้น ข้าพเจ้าขอให้เด็กและโรงเรียนปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อลดค่าใช้จ่าย ตอนแรกสามารถเลี้ยงอาหารกลางวันแก่เด็กได้สัปดาห์ละครั้ง ต่อมาเพิ่มเป็นสัปดาห์ละสองครั้ง จนกระทั่งทุกวันทำการ และทุกวันทุกมื้อสำหรับนักเรียนที่อยู่ประจำ ในระยะแรกนี้มีการสำรวจ การวิจัยและพัฒนามากมาย

...ประการที่สอง ข้าพเจ้านั้นเรื่องการติดตามและประเมินผลตลอดโครงการ เมื่อเห็นว่ามีความเป็นไปได้ ข้าพเจ้าจึงมอบสิ่งที่ทดสอบแล้วว่าได้ผลให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในวงกว้างต่อไป” (ไชศรี ศรีอรุณ, 2552)

จากความสนพระราชหฤทัยในศาสตร์และศิลป์หลากแขนง นำไปสู่พระราชดำริในการริเริ่มโครงการต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน ทั้งโครงการแบบบูรณาการ และโครงการที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะงบประมาณดำเนินงานส่วนใหญ่มาจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ รวมทั้งเงินงบประมาณของหน่วยงานราชการที่ปฏิบัติงานสนองพระราชดำริ ตลอดจนเงินที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวาย ทั้งจากบุคคล หน่วยงาน องค์กร ภาครัฐและเอกชน ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

การพัฒนาชุมชนและถิ่นทุรกันดาร

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระราชหฤทัยด้านการพัฒนา ซึ่งถือเป็นงานหลักที่พระองค์ทรงงานควบคู่กับงานวิชาการ พระองค์ทรงเรียนรู้ทางด้านการพัฒนาจากการตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไปทรงเยี่ยมประชาชนในถิ่นทุรกันดารทั่วประเทศ ทรงนำความรู้ที่ได้จากการลงพื้นที่จริงมาใช้ในงานด้านการพัฒนา นำไปสู่โครงการตามพระราชดำริส่วนพระองค์จำนวนมาก ดังพระราชดำริสความตอนหนึ่งจากพระราชนิพนธ์ในหนังสือทัศนะจากอินเดีย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความห่วงใยที่ทรงมีต่อการพัฒนาสังคม ความว่า “... แวดวงชีวิตของฉันแต่ไหนแต่ไรมามีอยู่สองประการ คือ วงวิชาการ แวดวงของครูบาอาจารย์ ผู้รู้ใน

สาขาวิชาต่าง ๆ ทั้งในสายศิลปวัฒนธรรม และเทคโนโลยี กับอีวกวงการ คือเรื่องของการพัฒนาสังคม ให้เจริญก้าวหน้า ...งานที่เห็นพ่อแม่ทำมาตลอดตั้งแต่รู้ความคือ การทำให้ผืนแผ่นดินและทุกคนในแผ่นดินมีความเจริญรุ่งเรือง เน้นหนักในการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้ที่มีความทุกข์ยาก เราคลุกคลีอยู่กับคนที่ลำบากยากแค้น หาทางบรรเทาความเดือดร้อนของคน...”

โครงการด้านการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิตของประชาชนในถิ่นทุรกันดาร ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประกอบด้วย

1) การพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ได้แก่ (1) การพัฒนาการศึกษาสำหรับชาวไทยภูเขา (2) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน (3) โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ (4) โรงเรียนพระปริยัติธรรมในพื้นที่ภาคเหนือ (5) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (6) การปรับปรุงภาวะโภชนาการและสุขภาพเด็ก ได้แก่ (ก) การเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน (ข) การส่งเสริมโภชนาการและสุขภาพอนามัยแม่และเด็ก (ค) การควบคุมโรคขาดสารไอโอดีน (ง) การควบคุมโรคหอนอนพยาธิ (จ) การควบคุมโรคมาลาเรีย (ฉ) การพัฒนาระบบสุขภาพภิบาลในโรงเรียนและชุมชน (ช) อาหารกลางวันสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา (7) การเสริมสร้างความรู้และทักษะทางวิชาการและการอาชีพ ได้แก่ (ก) การพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ข) การส่งเสริมคุณภาพการศึกษา (ค) การส่งเสริมการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ (ง) การส่งเสริมสหกรณ์โรงเรียน (จ) การปรับปรุงห้องสมุดและสื่อการสอน (ฉ) การฝึกอาชีพ (8) การส่งเสริมการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ได้แก่ (ก)ทุนการศึกษาพระราชทาน (ข) การศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา (9) การสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น (10) การพัฒนาครู (11) โรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง

2) การพัฒนาพื้นที่เฉพาะ ได้แก่ (1) การศึกษาเพื่อการพัฒนา ได้แก่ (ก) อุทยานธรรมชาติวิทยาอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี (ข) ศูนย์ภูฟ้าพัฒนา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน (2) การพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ ได้แก่ (ก) การพัฒนาลุ่มน้ำแม่ลอบ อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ (ข) การพัฒนาหมู่บ้านชายแดนไทย-ลาวในจังหวัดอุบลราชธานี (ค) การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในจังหวัดขอนแก่นและบุรีรัมย์ (ง) การพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านนายาว อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา (จ) การพัฒนาพื้นที่ 3 หมู่บ้านในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก (ฉ) การพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านองหลุ อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

3) การส่งเสริมอาชีพประชาชนในถิ่นทุรกันดาร ได้แก่ (1) การพัฒนากลุ่มอาชีพ (2) ร้านภูฟ้า

การพัฒนาทางการศึกษา วัฒนธรรมและสาธารณสุข

เมื่อพระองค์ทรงสำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแล้ว ทรงเข้ารับราชการเป็นพระอาจารย์ประจำโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ต่อมาเมื่อมีการตั้งกองวิชาประวัติศาสตร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2530 พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการกองวิชาประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ทรงรับเชิญเป็นพระอาจารย์สอนในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดย

เฉพาะที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒนั้น พระองค์ได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์พิเศษ สาขาพัฒนาศึกษาศาสตร์ด้วย

พ.ศ. 2525 ทรงพระราชดำริให้ก่อตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาให้กับบุตรหลานข้าราชการและประชาชนทั่วไป เปิดทำการสอนครั้งแรกในปี การศึกษา 2525 โดยทรงดำรงตำแหน่งเป็นองค์ประธานกรรมการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ และทรงเข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทุกครั้ง รวมถึงเสด็จพระราชดำเนินไปในงานปิดภาคเรียนของโรงเรียนทุกครั้ง เพื่อพระราชทานทุนพระราชทาน ส่งเสริมการเรียนดี และพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐานจากสถานศึกษาต่าง ๆ คือ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ วิทยาลัยในวังชาย วิทยาลัยในวังหญิง โรงเรียนผู้ใหญ่พระดาบส ศูนย์ การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก(วิทยาลัยในวัง) กาญจนาภิเษกวิทยาลัย(ช่างทองหลวง)

พ.ศ. 2535 ทรงพระราชดำริพระราชทานความช่วยเหลือกัมพูชาในการก่อตั้งวิทยาลัยกำปงเฌอ เตียล ณ จังหวัดกำปงธม ประเทศกัมพูชา โดยพระราชทานเงินค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างอาคารสถานที่ต่าง ๆ เสด็จฯ ไปทรงเปิดวิทยาลัยเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2548 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทุน แก่นักเรียนเพื่อให้มาศึกษาต่อในประเทศไทยในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตและหลักสูตรอาชีวศึกษา เพื่อนำ ความรู้กลับไปสอนและพัฒนากิจการการศึกษาของวิทยาลัย รวมทั้งทรงสนับสนุนการศึกษาด้านนาฏศิลป์ และดนตรี

พ.ศ. 2549 พระองค์ทรงมีแนวความคิดจัดตั้งโครงการพัฒนานักอักษรศาสตร์รุ่นใหม่ขึ้น โดยความร่วมมือของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาและคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อสร้างนักอักษร ศาสตร์ที่มีมุมมองและแนวคิดใหม่เพื่อเป็นกำลังของชาติ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระทัยการอ่านและการพัฒนาห้องสมุด ทรงรับสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ ไว้ในพระราชูปถัมภ์ หลายโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนิน ต่างประเทศ ได้เสด็จเยี่ยมและทรงดูงานห้องสมุดชั้นนำหลายแห่ง ซึ่งได้พระราชทานข้อแนะนำแก่สมาคม ห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ และบรรณารักษ์ไทยในการนำความรู้ไปพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุด ประชาชนรวมทั้งห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี ที่เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อขยายโอกาสให้ประชาชนในการ พัฒนาการรู้หนังสือ

จากการที่พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังถิ่นทุรกันดาร ทำให้พระองค์ทอดพระเนตรเห็นถึง ปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยของราษฎรในชนบท พระองค์จึงมีพระราชดำริจัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อแก้ไข ปัญหาสุขภาพอนามัยของราษฎร โครงการแรกที่พระองค์ทรงเริ่ม ได้แก่ โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารกลางวันของเด็กนักเรียน ซึ่งโครงการนี้นอกจากจะแก้ปัญหาการขาด แคลนอาหารกลางวันแล้วยังช่วยให้นักเรียนมีความรู้ทางด้านโภชนาการและการเกษตรด้วย และปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง นั่นคือ การระบาดของโรคคอตีบเนื่องจากการขาดสารไอโอดีน พระองค์ทรงแก้ไข ปัญหานี้โดยทรงริเริ่ม โครงการควบคุมโรคคอตีบ ไอโอดีน ด้วยการณรงค์ให้มีการใช้เกลือไอโอดีนหรือ

หยุดไอโอดีนในการประกอบอาหาร และอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการขาดไอโอดีน ซึ่งโครงการนี้เป็นโครงการที่เสริมการทำงานของกระทรวงสาธารณสุข นอกจากนี้ พระองค์ยังให้ความสำคัญต่อสุขภาพอนามัยของแม่และเด็กในถิ่นทุรกันดารด้วย โดยพระองค์ทรงตระหนักว่าคนเราจะภาวะโภชนาการและสุขภาพอนามัยที่ดีนั้น ต้องเริ่มตั้งแต่ในครรภ์มารดา พระองค์จึงเริ่ม โครงการส่งเสริมโภชนาการและสุขภาพอนามัยแม่และเด็กในถิ่นทุรกันดาร เพื่อให้แม่และเด็กได้รับบริการทางด้านอนามัยอย่างเหมาะสม รวมทั้งได้รับโภชนาการที่ถูกต้องและเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ รวมทั้ง ทรงจัดตั้งหน่วยแพทย์พระราชทานและหน่วยทันตกรรมพระราชทานเพื่อออกตรวจรักษาราษฎรในถิ่นทุรกันดารที่พระองค์เสด็จ เยี่ยมในแต่ละครั้ง รวมทั้งทรงรับผู้ป่วยที่ยากจนเป็นคนไข้ในพระราชานุเคราะห์ด้วย

โครงการด้านการศึกษา วัฒนธรรมและสาธารณสุข ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประกอบด้วย

1) การพัฒนาการศึกษาในชุมชนเมือง ได้แก่ (1) การพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน – ศูนย์เด็กปฐมวัย ศูนย์เด็กเล็ก โรงเรียนอนุบาลคุณากร (2) โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ (3) โรงเรียนปียชาติพัฒนา (4) วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล (5) โรงเรียนจิตรลดา สายวิชาชีพ (6) โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร

2) การศึกษาพิเศษเพื่อผู้พิการ ได้แก่ (1) ศูนย์ทดลองเด็กหูหนวกปฐมวัย โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ (2) โรงเรียนเศรษฐเสถียร กรุงเทพฯ (3) โรงเรียนโสตศึกษา กรุงเทพฯ จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดตาก (4) โรงเรียนกาวิลละอนุกุล จังหวัดเชียงใหม่ (5) โรงเรียนสอนคนตาบอด กรุงเทพฯ จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดสุราษฎร์ธานี (6) โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์

3) การพัฒนากำลังคนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้แก่ (1) การพัฒนาการเรียนรู้อุตสาหกรรมในโรงเรียนชนบท (2) การพัฒนาวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนทั่วไป (3) โรงเรียนวิทยาศาสตร์

4) การพัฒนาศูนย์ข้อมูลและห้องสมุด ได้แก่ (1) ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (2) ศูนย์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ กองวิชาประวัติศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (3) ศูนย์ข้อมูลพันธุกรรมพืช (4) ห้องสมุดดนตรี "ทูลกระหม่อมสิรินธร" หอสมุดแห่งชาติ (5) ห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี (6) ห้องสมุดพร้อมปัญญา (7) ห้องสมุดโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั่วประเทศ

5) การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ (1) พิพิธภัณฑวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (2) อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (3) พิพิธภัณฑสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (4) โรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ วิทยาลัยในวัง (หญิง) (5) โรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ วิทยาลัยในวัง (ชาย) (6) กาญจนภิเษกวิทยาลัยช่างทองหลวง (7) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) (8) ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดท่าสุทธาวาส จังหวัดอ่างทอง (9) ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดอัมพวันเจติยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม

6) การพระราชทานความช่วยเหลือพิเศษ ได้แก่ (1) การพระราชทานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากคลื่นสึนามิ (3) การพระราชทานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมและดินถล่ม (4) หน่วย

เฉพาะกิจสิรินธร (5) หน่วยแพทย์พระราชทาน (6) หน่วยทันตกรรมพระราชทาน (7) กองทุนพระราชทาน เพื่อสงเคราะห์คนไข้ยากจน (8) แว่นตาพระราชทาน

เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนา

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ (2552) เลขาธิการมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ กล่าวว่า ในฐานะเจ้าฟ้านักพัฒนา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงแสดงปาฐกถา เรื่อง "ไอซีที สาขาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี สู่อการพัฒนาที่ยั่งยืน" ในการประชุมแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (UNCTAD) ครั้งที่ 12 เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2551 ณ กรุงอักกรา สาธารณรัฐกานา แอฟริกา นับเป็นตัวอย่างอันดีที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนา ความตอนหนึ่งว่า "...ศักยภาพของไอซีที ในฐานะเครื่องมือสำคัญนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้จัดตั้งกองทุนไอซีทีขึ้น เมื่อ พ.ศ.2539 โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ 4 กลุ่ม คือ นักเรียนในชนบท คนพิการ เด็กที่ป่วยในโรงพยาบาล และผู้ต้องโทษคุมขัง นอกจากนี้ ยังใช้กับระบบการศึกษาทางไกลและฐานข้อมูลด้วย

ทรงตรัสว่า 'เมื่อ พ.ศ. 2539 ข้าพเจ้าจัดตั้งกองทุนไอซีทีขึ้นเพื่อส่งเสริมการใช้ไอซีทีในการเพิ่มคุณภาพชีวิต พัฒนาการศึกษา และเพิ่มโอกาสการทำงานแก่ผู้ด้อยโอกาส เพื่อให้เขาได้รับประโยชน์จากการใช้ไอซีที เพิ่มขึ้น หรือให้เขาสามารถแก้ปัญหาได้ดีขึ้นด้วยไอซีที เพื่อจะได้เป็น พลเมืองที่สามารถเข้าร่วมการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ของประเทศเต็มที่ อย่างน้อยที่สุด ข้าพเจ้าหวังว่าเขาจะสามารถใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการหาเลี้ยงชีพ เมื่อเขาจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว'

จากประสบการณ์ ในการใช้ไอซีทีเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีข้อเสนอแนะไว้หลายประการ เพื่อส่งเสริมการใช้ไอซีทีให้เป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาในอนาคต สรุปได้ใจความว่า ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ด้วย เช่น โครงสร้างพื้นฐาน การบริหารจัดการในแต่ละท้องถิ่นที่ต่างกัน ความร่วมมือจากภาคเอกชน การขยายสังคมผ่านความรู้ไปสู่ชนบท การสนับสนุนให้มีการวิจัย และศึกษาด้านไอซีที รวมทั้งการถ่ายทอดเทคโนโลยีของประเทศที่มีศักยภาพไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา โดยทรงขอให้องค์การ UNCTAD ทำหน้าที่ประสานกับประเทศต่างๆ รวมทั้งให้ความรู้ด้านกฎระเบียบเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา สิทธิบัตร และการจดทะเบียนแก่นักวิทยาศาสตร์และนักเทคโนโลยี รุ่นใหม่"

โครงการตามพระราชดำริเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนา ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้แก่ (1) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อโรงเรียนในชนบท (2) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อผู้พิการ (3) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อผู้ป่วยเด็กในโรงพยาบาล (4) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อผู้ต้องขังในทัณฑสถาน (5) สื่อปฏิสัมพันธ์วัฒนธรรมของชาติ (6) เครือข่ายกาญจนาภิเษก (7) เครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทย (School Net)

โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศและโครงการอื่น ๆ

โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศ ได้แก่ (1) วิทยาลัยกำปงเฌอเตียล จังหวัดกาปงทม ราชอาณาจักรกัมพูชา (2) ความร่วมมือระหว่างราชอาณาจักรไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ (ก) การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับเจ้าแขวง (ข) การฝึกอบรมเทคโนโลยีทางการแพทย์-สาธารณสุขสำหรับบุคลากรทางการแพทย์ (ค) การพัฒนาการศึกษาในโรงเรียน 7 แห่ง (ง) โรงเรียนวัฒนธรรมเด็กกำพร้า (หลัก 67) แขวงกำแพงนครเวียงจันทน์ เมืองโพนโฮง (3) ความร่วมมือระหว่างราชอาณาจักรไทยและสหภาพพม่าในการพัฒนาเด็กและเยาวชน (4) ความร่วมมือระหว่างราชอาณาจักรไทยและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามในการพัฒนาเด็กและเยาวชน (5) ความร่วมมือระหว่างราชอาณาจักรไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้แก่ (ก) ความร่วมมือทางวิชาการกับสถาบันการศึกษาในประเทศจีน (ข) ความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับสภาวิทยาศาสตร์แห่งชาติจีน (ค) ทูตการศึกษาพระราชทานแก่นักเรียนนักศึกษาชาวจีนและชาวทิเบต (6) ความร่วมมือระหว่างราชอาณาจักรไทยและมองโกเลีย ได้แก่ (ก) การสนับสนุนทางวิชาการและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับรัฐบาลมองโกเลีย (ข) ทูตการศึกษาพระราชทานแก่นักเรียนนักศึกษาชาวมองโกเลีย (7) การพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (8) ทูตการศึกษาพระราชทานสำหรับนักเรียนไทยศึกษาต่อในต่างประเทศ (9) ความร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศ ได้แก่ (ก) โครงการอาหารในโรงเรียน โดยโครงการอาหารโลกแห่งองค์การสหประชาชาติ (ข) โครงการการศึกษาเพื่อทุกคน โดยองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ค) โครงการการศึกษาหลังประถมศึกษาสำหรับผู้ลี้ภัยและผู้พลัดถิ่น โดยมูลนิธิการศึกษาเพื่อผู้ลี้ภัย สำนักงานข้าหลวงใหญ่เพื่อผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ

โครงการอื่น ๆ ได้แก่ (1) มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ (2) โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ภูเขาแสมสาร จังหวัดชลบุรี (3) โครงการปลูก ฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลน (4) โครงการทำนาในที่ว่างเปล่าและโรงสีข้าวพระราชทาน โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

สรุป

ความสำเร็จด้านการพัฒนาในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนชาวไทยและประชาคมโลก เมื่อทรงได้รับการถวายรางวัลมูลนิธิรามอน แมกไซไซ ประจำปี 2534 และรางวัลอินทรี คานธี เพื่อสันติภาพ การลดอาวุธและการพัฒนา ประจำปี 2547 ผู้เขียนขอยกคำกล่าวของศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ (2552) ความว่า “...เป็นที่ประจักษ์ชัดแก่ปวงประชาราษฎร์ตลอดระยะเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมาว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นเจ้าฟ้าที่ทรงงานหนักยิ่ง อีกทั้งยังทรงเป็นนักพัฒนาตัวอย่าง ที่ทรงห่วงใยในทุกข์สุขของพสกนิกรทั่วทุกหมู่เหล่า สมแล้วที่ทรงเป็น “รัตนแห่งเทพ” เจ้าฟ้าแห่งแผ่นดินของปวงชนชาวไทย” จึงสมควรพสกนิกรชาวไทยทั้งมวล จะได้นำเนินรอยตามแบบอย่างแห่งพระองค์ท่านในด้านการพัฒนา ดังพระปณิธานที่จะ “บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ประชาชนทั่วประเทศ”

อ้างอิง

- กองงานในพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2552). โครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ค้นเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2552 จาก <http://www.sirindhorn.net/HRH-projects.html>
- ไชศรี ศรีอรุณ, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิง. (2552). เจ้าฟ้า นักพัฒนา สมเด็จพระเทพฯ. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 2 เมษายน 2552 อ้างถึงใน http://blog.eduzones.com/futurecareer/21311?group_id=282 ค้นเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2552
- แถมสิน รัตนพันธุ์. (2549). ไกลเบื้องพระยุคลบาท. พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพฯ : ร่วมด้วยช่วยกัน.
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (2534) อ้างถึงใน เทพรัตนเมธี. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2548.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2552). สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ค้นเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2552 จาก <http://th.wikipedia.org/สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี/>